

ХУДОЖНІЙ ДОСВІД ХХ–ХХІ СТОЛІТТЯ

УДК 821.161.2-32.09

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРУ ЛЮБКА ДЕРЕША «ПРИТЧА ПРО ДРОЗОФІЛ»

Наталія Борисенко, канд. філол. наук

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
natalja.borisenko@gmail.com*

Стаття присвячена поетиці твору відомого сучасного українського письменника. Проаналізовано «Притчу про дрозодфіл» як центральний твір циклу «Есеї» в збірці «Трициліндровий двигун любові». Акцентовано увагу на жанрових особливостях твору, зокрема на структурному і функціональному його рівнях, розкрито алегоричну природу притчі. Проаналізовано філософське наповнення есею.

Ключові слова: притча, цикл, збірка, алегорія, поетика.

Любоко Дереш — популярний український письменник, автор багатьох романів («Культ», «Поклоніння ящірці», «Голова Якова» тощо), учасник книжкових проєктів, ініційованих Сергієм Жаданом («Трициліндровий двигун любові» та «Декамерон. 10 українських прозаїків 10 останніх років»), автор книжок для дітей («Дивні дні Гані Грак»), есеїст, телеведучий. Його творчість часто ставала предметом активного обговорення в критиці, оцінки художньої майстерності митця й актуальності його творів часто різнилися. Так, М. Карасьов у такий спосіб оцінив романну творчість молодого автора: «Твори Дереша талановито віддзеркалюють, але не ведуть до істини. Автор, хоч часом і декоративно, але достатньо правдиво відображає настрої і психологію підлітків. Тільки от дати всьому цьому якийсь осмислення йому вдається не завжди. Мова не йде про мораль у байці; мова навіть не про те, щоб рятувати дитячі душі «над прірвою в житі». Хороший твір мусить відбитися на світогляді читача. Адже після читання того ж Селінджера починаєш по-іншому дивитися навколо себе, на цих неприкаяних підлітків, дивитися з розумінням і співстражданням. А Любоко Дереш якось не проникає із периферії застиглого дзеркального відображення у свідомість чи підсвідомість МОГО буття. Немає в його романах і героя, з котрим би читач зв'язав свої вчинки й думки» [4]. Натомість А. Дурманенко іншої думки щодо творчості молодого

автора: «Напружена інтрига, динамічний сюжет, яскраві образи, жорстока дійсність, обрамлена в шати чорного гумору — ось складники успіху творів Любка Дереша»[3].

Як би там не було, а цікавість до провокативної творчості Любка Дереша не вщухає. Наш інтерес викликала не романістика, а художня есеїстика і новелістика Любка Дереша, зокрема його твір «Притча про дрозоділ», яка, на нашу думку, повною мірою відображає художню манеру митця. Новела увійшла до збірки «Трициліндровий двигун любові» (2007), що складається з оповідань та есеїв Ю. Андруховича, С. Жадана і Л. Дереша. Твори, що представлено в цій книзі, не друкувалися раніше в окремих виданнях. Зібравши трьох митців, харківське видавництво «Фоліо» мало на меті показати широкій читацькій аудиторії цих письменників дещо під новим ракурсом. Юрій Андрухович умістив у збірку свої ранні «армійські» оповідання, свого часу надруковані в журналах та колективних збірках, Любко Дереш та Сергій Жадан — художні есеї різної тематики, які до цього практично не були оприлюднені.

Твори Любка Дереша, презентовані в книзі, надто відмінні. Одні є власне художніми, інші до певної міри нагадують дослідницькі трактати, котрі автор у своєрідний спосіб адаптував до загальної аудиторії, спростивши певні положення й поняття, тим самим полегшивши сприйняття, треті є філософськими творами, четверті поєднують ознаки всіх попередніх тощо. Навіть зі стилістичної точки зору твори різні. В одних автор вповні користується науковою термінологією, в інших надає перевагу сленгу і розмовній лексиці, в третіх на повну силу використовує свій письменницький хист, створюючи неповторні образи на кшталт того, що «парижанки — це якась генетична відрижка від тривалих кровозмішань» чи «шрами — це хронологія далеких виправ, п'яних буднів і нерівних сутічок». Тим не менш, усі есеї книги об'єднані філософською ідеєю необхідності самопізнання та пошуку істини. Саме шукачами істини письменник схильний зображувати своїх героїв, і майже всі вони проходять складний шлях самопізнання, що осмислюється митцем як один із головних етапів у пошуку сенсу буття. І це особливо важливо в тому сенсі, що тематика і проблематика есеїв Любка Дереша, представлена у книзі «Трициліндровий двигун любові», призначена насамперед молодіжній аудиторії, якій погляд їхнього ж однолітка, що насмілився виступити з важливої письменницької трибуни, виявиться цікавим. І, можливо, той

факт, що твори не об'єднані за якимось одним тематичним принципом, сприятиме цьому, адже молодий читач навряд чи захоче читати численні есеїстичні варіації на одну й ту ж тему. Однак це не завадило авторові по-художньому філігранно порушити актуальні питання нашої дійсності, пов'язані із пошуком власного місця в цьому світі, котрий, на думку митця, потребує змін і докорінних. У той же час авторові вдалося по-новому відкрити різні місцевості, представивши їх художній опис. Крім того, спроба нового відкриття давно відомих істин (як-от європейського вибору України) змушує читача принаймні замислитися над ними (і навіть заперечити їх непохитність), а не просто прийняти їх як даність.

Центральним твором циклу Любка Дереша, на нашу думку, є «Притча про дроздофіл». Він, по суті, єдиний з усіх, представлених у книзі, має фабульну основу. У ньому йдеться про те, як автор-герой спробував знищити набридлих йому комах. Весь твір — напівсерйозна, напівжартівлива розповідь про те, як герой позбувався їх. Звісно, твір не про дроздофілів, а про сьогочасне суспільство, в якому теж чимало людей намагаються знищити один одного з певних причин, а решта прагне певного прогресу: «У всіх мушок, котрі летіли на світло, доля була однаковою. Вони загинули від холоду. Може, не загинули... у будь-якому разі, вони вибули з гри. Їхня біда була в тому, що вони летіли на світло. Біда мушок у тому, що світло було надто холодним — хоч і привабливе, але повністю байдуже до їх, мушачої, участі. Тіла загиблих ще й досі лежать у мене на підвіконні. Я не наважуюся змести їх, бо, в повному сенсі, шаную їхнє прагнення до світла» [2, с. 138]. Щоб привернути увагу читача до свого твору, показати, що в ньому йдеться про людей, а не про комах, автор подекуди імітує науковість, використовуючи такі «серйозні» терміни, як «екологічна катастрофа», «елімінація», «анабіоз», «цивілізація».

У цьому творі автор ніби говорить не про себе, а про все на світі, його думка рухається стрибками, повороти міркувань весь час змінюються — він шукає істину, постійно зважуючи всі «за» і «проти» як для себе, на основі своїх вражень і знань, так і з філософських позицій.

По суті, дроздофіли, з якими він відчайдушну боротьбу автор, як він сам про це пише, — своєрідна модель сучасного суспільства, адже в ньому паразитизм дивовижно поширюється, одні паразити породжують інших, відтак це стає тотальним явищем. Дроздофіл (читаємо — людей), автор згрупував у три «нації»: до першої він відніс тих, хто

згуртувався на базі «колонії», до другої — тих, хто виріс на базі першої «колонії», третю групу склали ті, що були «зразком декадансу». Дереш висуває ідею того, що і людина має дивовижну життєву силу, має неабияку волю до життя. Створіння, з якими бореться людина, є й відразливими й симпатичними для автора водночас: він цінує тих, хто не здається попри будь-які життєві негаразди. Але разом із тим у творі неодноразово наголошено, що людина — далеко не завжди ідеальне створіння, адже наділене здатністю як нападати, так і захищати своє: «Людина — хижак. Їй властиво захищати власну територію. Єдиний вихід для мене було робити це благородно, відкрито, не прикриваючись видимістю моралі» [2, с. 136].

Любо Дереш сам окреслив жанр свого твору: притча. Як констатує С. Демченко, її суттю є процес типізації, тому розширеним став розгляд прийомів узагальнення, за допомогою яких вона створюється: сюжетних, образних та ідейних архетипів, традиційних образів та сюжетів, а також різноманітних умовних прийомів зображення, що універсалізують зміст [1, с. 7].

Т. Мейзерська притчі зараховує до кола малих літературних форм, позбавлених сюжетного розвитку, які передають деякий цілісний зміст, що служить моделлю для інтерпретації й осмислення класу явищ чи ситуацій [5, с. 275]. Дослідниця виділяє два плани організації притчі: структурний та функціональний. У першому слові блоки, взаємно доповнюючи одне одного, «виражають цілісний зміст, безпосередньо не виражений у жодному з цих елементів» (ціннісна установка, моральна норма) [5, с. 275]. У другому, функціональному плані, притча стверджує єдину тезу, «тим самим створюючи єдину клішовану схему для розуміння різнорідних явищ» [5, с. 275].

В аналізованому нами тексті автору вдається відтворити новий принцип у зображенні дійсності: він на очах у читача конструює міф, у якому перетворює притаманне традиційній белетристиці мотивування вчинків персонажів (дрозофіл / людей-борців) на міркування автора-філософа, в такий спосіб замінюючи осмислення конкретного на духовне. Акцент із дії переноситься виключно в морально-етичну площину, а об'єктом письменницької уваги стають усі важливі причини, що формують духовне становлення сучасного борця й нападника. Надзвичайно продуктивними у втіленні філософської ідеї стають умовні засоби художнього письма, що допомагають загострити соціокультурні й психологічні протиріччя, поглибити філософські

проблеми сучасності. Філософічність твору-притчі сприяє певній прагматичності в конструюванні образів буремної дійсності, котра автору видається багато в чому несправедливою («їхня біда була не в тому, що вони летіли на світло. Біда мушок у тому, що світло було надто холодним» [2, с. 138]).

Есеїстичний тип композиції «Притчі про дрозоділа» відображає складні ходи авторської думки. Коли автор «радіє» за своїх героїв, він використовує однорідний синтаксичний ряд, що підкреслює поширеність явища, модель якого він представив у творі. Але коли Дереш фіксує зміни у їх житті, до безпристрасної авторської розповіді несподівано вривається оцінка: «Ці мушки зробили подвиг. Не в шану нації, не в шану батьківщини, від котрої не залишилося й сліду. Але в шану своєму духові, котрий розкрив перед ним нові горизонти» [2, с. 138].

Виділення частини єдиної синтаксичної структури (твір подрібнений на окремі епізоди, відокремлені візуально) посилює експресивність висловлювання в цілому. Разом з тим парцеляція набуває характеру авторського пошуку причини: чому так відбулося? Чи можна було вирішити це по-іншому? Чи можна було зробити так, щоб і людина не постраждала, і комахи вціліли?

Уплив цього твору-притчі на читача тим і сильніший, що налаштує на певну психологічну хвилю не шляхом відкритих настановчих сентенцій, а наче між іншим, непомітно (у тексті відчутне іронічне начало). На практиці ж всі ефекти сприйняття, запрограмовані автором у композиційно-мовленнєвій побудові тексту за допомогою імпліцитних засобів мовленнєвої організації, створюють ефект впливу і змушують читача долучитися до розгадки питання про те, хто ж такі дрозоділи за суттю, чи немає серед його оточення таких борців чи таких хижаків.

Застосування образів-антиподів (хижак — захисник), неспішливий тон розповіді стають запорукою читабельності твору, в якому поступово розкодується авторський задум: в алегоризовано-символізованій формі розкрито природу людського ества. Попри те, що в творі йдеться про дрозоділа, які відчайдушно борються за право існувати в цьому світі, головний герой твору — все-таки людина-хижак. Він наче відкривається перед читачем різними гранями, а прискіпливий авторський погляд продовжує пронизувати його наскрізь. Динамічне створення цього образу в тексті набуває всіх форм словесного

вираження, пропонуючи читачеві для осмислення модель світобудови, де є свої «нації», «борці», «нападники» й «захисники».

Ми бачимо, що в творі «Притча про дрозозфіл» відбувається осмислення функцій і ролі дрозозфіл (читаємо — людей!) у широкому контексті як однотипних, так і нетипових явищ. У тексті сучасне вимальовується з минулого і проектується в майбутнє. Особистісне проглядається з філософської точки зору, а громадське завжди проявляється у приватному житті, у конкретній долі.

Занурені в образну стихію, образи-моделі — дрозозфіл і людини-хижака — набувають живих подробиць. Їх конструкція, поставши в суб'єктивно-авторському викладі, збагачується образним сенсом. Коректування моделей реальними фактами стає однією з сюжетних ліній всього твору. Читач разом із автором повинен пройти шлях шукань, проб і помилок, щоб збагнути глибину авторського задуму; методично відхиляючи помилкові ідеї, вони спільно знаходять правильне рішення. Такий образ посилює інтерес до твору, адже рух думки стає запорукою читабельності твору: реципієнт до останнього залишається в напруженні від очікування того, хто переможе у двобої: людина, що захищає власну територію, чи дрозозфіл, який захищає власне право на існування. Варто наголосити, що обидва персонажі цілком відповідають традиційній для притч моделі «суб'єкта етичного вибору»: вони мають чітко заданий від початку набір характеристик, що протягом дії залишається усталеним. Так, людина — нападник, яка змушена зробити боляче і навіть завдати смертельного удару, при цьому заховавшись за нормами моралі, натомість дрозозфіл — борець, що відстоює право на самовизначення в «шану своєму духові, котрий розкрив перед ним нові горизонти».

Отже, відтворюючи нову модель дійсності у «Притчі про дрозозфіл», Любка Дереш підштовхує читача до самостійних тлумачень, надає йому інтерпретативної свободи, чим викликає інтерес до твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демченко С. Притча у давній українській літературі: еволюція жанру : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10. 01. 06 / Світлана Демченко. — Київ, 2004. — 18 с.
2. Дереш Л. Есеї / Любка Дереш // Трициліндровий двигун любові / Ю. Андрухович; Л. Дереш; С. Жадан. — Харків : Фоліо, 2007. — С. 53–138.

3. Дурманенко А. Каламбур як проблема перекладу (на матеріалі роману Любка Дереша «Культь» та його перекладу французькою мовою) [Електронний ресурс] / А. Дурманенко. — Режим доступу : [https://docviewer.yandex.ua/?url=http %3A %2F %2Fphilology.knu.ua %2](https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fphilology.knu.ua%2F) [зчитано 2. 12. 2015]
4. Карасьов М. Любка Дереш як дзеркало молодіжної прози [Електронний ресурс] / М. Карасьов. — Режим доступу : <http://maysterni.com/publication.php?id=71383> [зчитано 1. 12. 2015]
5. Мейзерська Т. Заголовок у структурно-функціональній організації притч І. Франка / Тетяна Мейзерська // *Δόξα / Докса* : зб. наук. праць з філософії та філології. Вип. 6 : Мова, текст, культура / [гол. ред. Н. А. Іванова-Георгієвська]. — Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2004. — С. 275–281.

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЛЮБКА ДЕРЕША «ПРИТЧА ПРО ДРОЗОФИЛЛ»

Наталія Борисенко, канд. філол. наук

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Статья посвящена поэтике произведения известного современного украинского писателя. Проанализирована «Притча про дрозофилл» как центральное произведение цикла «Эссе» в сборнике «Трицилиндровый двигатель любви». Акцентировано внимание на жанровых особенностях произведения, в частности на структурном и функциональном его уровнях, раскрыта аллегорическая природа притчи. Проанализировано философское наполнение эссе.

Ключевые слова: притча, цикл, сборник, аллегория, поэтика.

ARTISTIC FEATURES OF LUBKO DERESH'S WORK «PRYTCHA PRO DROZOPHIL»

Nataliia Borisenko, Candidate of Philology

Odesa National I. I. Mechnikov University, Odesa, Ukraine

The article «Artistic features of Lyubko Deresh's work «Prytcha pro Drozophil» [The parable about Drozophils] is devoted to poetics of this work by its famous contemporary Ukrainian writer. «Prytcha pro Drozophil» is analysed as a central work of «Eseyi» series in the collection «Trycylyndrovuy dvuhun lyubovi». Emphasis is placed on genre features of the work, particularly on its structural and functional levels; allegoric nature of parable is also discovered. It is analysed that drozodophyls, with which the author was desperately fighting, are the model of society, because parasitism is very easy to be spread in there, some parasites give birth to others, therefore, it becomes a total phenomenon. Drozophils (as we read — people) have been grouped by the author in three «nations»: to the first one he included those, who grouped based on the «colony», to the second one — those, who grew up on the base of the first «colony», to the third group belonged those who were «the example of decadency». Deresh puts forward an idea that people also have remarkable

life strength, outstanding will to live. The creatures, with which a person is fighting, are unpleasant and attractive to the author at the same time: he values those who do not give up regardless of any life troubles. However, it is stated a couple of times in the work that a human being is a creature that is not always perfect, because it has a skill of both attacking and protecting what belongs to him or her.

Philosophical content of essay as a genre is analysed as well: the author managed to depict reality in a new principle: in front of reader's eyes he builds a new myth, in which he transforms idiosyncratic to traditional fiction explanation of characters' behaviour (drozophyls/people-fighters) in reflection of the author-philosopher, and therefore, replacing the comprehension of concrete into spiritual. Accent is placed from action onto morality and ethics, and the subjects of author's attention become all important reasons that form spiritual formation of contemporary fighter and attacker.

Key words: *parable, cycle, collection, allegory, poetics.*

REFERENCES

1. Demchenko, S. (2004), «Parable in old Ukrainian literature: evolution of genre», Thesis abstract for Cand. Ph (Philology), 10.01.06, Kyiv [in Ukrainian].
2. Deresh, L. (2007), «Essays», *Trytsylindrovyi gvyhun lubovi*, Andruhovych, Y., Deresh, L. and Zhadan, S., Folio, Harkiv [in Ukrainian].
3. Durmanenko, A. (2015), «Punster as the problem of translation (based on L. Deresh's novel «Cult» and his translation into French)», available at: [https://docviewer.yandex.ua/?url=http %3A %2F %2Fphilology.knu.ua %2](https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fphilology.knu.ua%2) (access December 2. 12. 2015) [in Ukrainian].
4. Karasov, M. (2015), «Lubko Deresh as the mirror of young adult prose», available at: <http://maysterni.com/publication.php?id=71383> (access December 1. 12. 2015) [in Ukrainian].
5. Meizerska, T. (2004), «Caption and structural-functional organisation of I. Franko's parables», *Doksa: scientific collected works in philosophy and philology*, issue 6, «Mova, tekst, kultura», Odesa National I. I. Mechnikov university, Odesa, pp. 275–281 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22 лютого 2016 р.